

Umboðsmaður og fólkaraði

English Summary

This note takes a critical look at the Faroese Ombudsman institution. Most authors seem only to have descriptive ambitions when dealing with the Ombudsman. The institution is originally Swedish but the later Danish version of it has become the leading Danish legal export, though only selected elements have been adopted by the importing jurisdictions. Contrary to popular perception, this institution became, as some jurists had predicted, a cross between a supreme administrative authority and an administrative court. In essence, the Danish Ombudsman has developed a kind of administrative equity through his practice thereby supplanting the role of the courts in developing the law during the rise of the administrative state. Though the institution's record in Denmark is in many ways impressive, the awesome authority it now commands stems more from the deference given to it by Parliament, courts and academics than from the persuasive nature of the 'decisions' that are treated as incontrovertible. This is even more so in the Faroe Islands where the secret election of the Ombudsman, the enigmatic recommendations issued, the court-like approach to cases, and the mechanical reliance on Danish precedent makes the authoritative position of the Ombudsman institution undeserved. This is yet another example of the broken spirit of the Faroese in intellectual matters, unable to build an institution of their own through careful analysis of their own needs.

Inngangur

Í greinum í lógarritum o.a. er vanligt at prísa umboðsmansstovninum sum verndara av rættartrygd hjá borgaranum móttvegis almennu fyrisingini. Sjáldan eru kritiskar røddir at hoyra móti hesum stovni, og hava norðurlensk lóggævn heldur havt eina frágreiðandi (deskriptiva) tilgongd meir enn at greina, hvat stovnurin veruliga er ella at kanna grundleggjandi orsøkirnar til, at stovnurin varð til. Fatan okkara er kortini ikki tann vanligu millum norðurlensk lóggævn. Í hesi grein um fyrbrigðið løgtingsins umboðsmann víkja vit frá tí vanligu tilgongdini við at seta fram nøkur kritisk uppáhald um henda stovn.

¹ Ráðgevi hjá Kommunusamskipan Føroya, ávíkavist doktorsnemi á Lagadeild Háskóla Íslands, báðir limir í stjórnarskipanarnevndini. Greinin er tillagað endurprent av grein, ið fyrr hevur staðið í heiðursritinum "Fólkaleikur", sum Fróðskaparsetur Føroya gav út í 2005 til heiðurs fyri Jóan Paula Joensen professara.

Skipanin upprunaliga

Sviar vóru fyrstir við umboðsmanni í stjórnarskipan so tíðliga sum í 1809; henda skipan íblásti líkar stovnar í Finnlandi í 1919 og í Danmark í 1955. Hóast sviar vóru fyrstir, so er tað kortini danska skipanin, ið vakti mest ans og seinni gjørdist fremsta fyrimyndin fyri líkar stovnar aðrastaðni.

Í Svøríki hevur skipanin verið kallað „Justitie Ombudsmanden“ (stytt JO). JO varð stovnaður sum eitt slag av fólkaraðisligum eftirliti við kongsins tænaðum. Í Svøríki hevur JO ikki bert havt eftirlit við allari almennu fyrisitingini, men eisini við dómstólunum, serliga við einstøku tænaðum, heldur enn stovnunum sjálvum. JO hevur lagt seg eftir at kanna, hvørt manngongdir eru hildnar, heldur enn at leggja seg út í sjálvar avgerðirnar hjá stovnunum. Tilmælini eru ikki bindandi, og tá embætisfólk ikki eru samd við umboðsmannin, verður hann noyddur at stevna tey inn fyri dómstólarnar at fáa sín vilja. Upprunaliga var størsti parturin av eftirlitinum við dómstólunum, men hevur hetta líðandi førkað seg yvir á statsligu og kommunalu fyrisitingina og er vorðið alt meira vegleiðandi heldur enn dikterandi (Eklundh 2004: 168-169).

Í Danmark eru hvørki lógin ella upprunaligu viðmerkingar greið um nærri endamálið við stovninum. Víst verður tó á ta víðkan av umsitingini, ið var farin fram orsakað av delegatiónum av heimildum frá lóggávuvaldi til umsiting. Umboðsmaðurin verður settur sum bæði ein styrkjan av tænaðum og sum íkast og stuðul til eftirlitið hjá dómstólunum við fyrisitingini.

Teir fremstu dansku lóggøvu vóru eisini í kjaki um henda spurning í Danmark fyrst í 1950-árunum. Fatanirnar vóru ymiskar, men flestu vóru ímóti at umboðsmaðurin fekk støðu sum avgerðarmyndugleiki. W.E. v. Eyben professari var av teimum mest ivasomu. Hann legði dent á, at umboðsmaðurin ikki mátti gerast annað enn kannandi myndugleiki og ikki myndugleiki, sum í veruleikanum gjørdi av lögfrøðiligar spurningar. Í Svøríki helt hann seg síggja tekin um, at JO í veruleikanum var vorðin hægri avgerðarmyndugleiki (von Eyben 1952 I: 39 & von Eyben 1952 II: 69-70). Í hesum var v. Eyben sera framskygður.

Poul Andersen professari var positivari fyri umboðsmannstovni, men eisini hann vildi hava upplýsandi og fyrirbyggjandi myndugleika heldur enn avgerðarmyndugleika (Andersen 1952).

Tá umboðsmaðurin so kom, fylgdi hann ikki fyrimyndini úr Svøríki. Heldur enn í høvuðsheitum at lata dómstólarnir taka sær av fyrisitingaravgerðum og at viðgera klagur um málsviðgerð, arbeiðslag og framferðarhátt hjá umsitingini og taka sær av málum móti einstakum embætisfólki, fór danski umboðsmaðurin í høvuðsheitum at eftirkanna avgerðarmyndugleikan. Á henda hátt fingur danir

stovn, ið gjørði arbeiðið hjá tí fyrisitingardómstóli, ið teir ikki vildu hava, hóast danska ríkisgrundlógin heimilar tí (Nordskov Nielsen 1980: 275).

Ofta verður sum frágreiðing til hesa gongd víst til persónligu eginleikarnar hjá fyrsta danska umboðsmanninum, Stephan Hurwitz (Nordskov Nielsen 1980: 262). Men onnur orsök hevur helst eisini verið, at Danmark ikki eins og Svøríki hevði fyrisitingardómstólar, og haraftrat at áhugin fyri svenska umboðsmansstovninum í Danmark vaknar júst í eini tíð, tá umsitingin av vælferðarsamfelagnum rættiliga fer at vaksa (Gregory 2004: 269). Heldur ikki gjørði danski umboðsmaðurin stórvegis burturúr at hava eftirlit við einstøkum persónum innan fyrisitingina.

Í nýggju dansku umboðsmanslógini frá 1996 er hesin veruleiki festur í lógina. Nú danski stovnurin royndist og mentist øðrvísi enn ætlað, er farið burtur frá orðingunum, ið lögdu upp til persónsábyrgd, og myndugleikaábyrgdin er komin í staðin. Nýggja lógin hevur tó ikki formliga broytt almenna eyðkennið, at stovnurin sigst seta fram úttalilsli og kritikk heldur enn at taka avgerðir.

Orðið „ombudsmand“ merkir ikki á vanligum danskum longur „ein, ið umboðar,“ men er vorðið serligt hugtak fyri henda óhefta superfyrisitara. Danir spyrja við hvørt, hví tað eitur „rigsombudsmand“ – „det er jo ikke en ombudsmand.“ Málsliga fatanin hevur fylgt veruleikanum, umboðsmaðurin er ikki umboð tingsins, men óheftur ad hoc fyrisitingardómstólur.

Umboðsmaðurin í Føroyum

Í Føroyum skuldu fleiri royndir til frá seinast í 1970-árunum og til endan av 1990-árunum, áðrenn tað at enda eydnaðist at fáa nóg stóran áhuga fyri málinum, til at umboðsmaður kundi setast á stovn. Jenis av Rana tingmaður skjeyt upp lóg um lögtingsins umboðsmann í desember 1999, og uppskotið var samtykt við einstøkum broytingum í mai 2000 (løgtingstíðindi 1999: 27).

Ikki óvæntað hevði føroyska umboðsmansskipanin danska umboðsmannin sum neyva fyrimynd, og varð tað skipanin við seinastu dansku lógini frá 1996, ið føroyingar lögdu seg upp at. Tó skal sigast til æru fyri lögtingsmenn, at onkur sjálvstøðug broytingaruppskot vóru, eftir at málið varð beint í serligu nevndina við umboðum fyri allar flokkar og formansskap á tingi. Eitt nú varð umboðsmaðurin sambært í § 1 í lógini gjørdur meira óheftur av tingu enn sambært dansku lógini og upprunaliga føroyska uppskotinum; føroyski umboðsmaðurin situr tí í eitt 5-ára skeið og skal ikki veljast av nýggjum eftir lögtingsval; og lögtingið kann hartil, um tingið ikki longur hevur álit á honum, bert loysa hann úr starvi við serligum meiriluta uppá tveir triðingar.

Umboðsmaður ella dómari

Høvuðsendamál okkara er at vísa á, at løgtingsins umboðsmaður ikki er tann stovnur og tað fyrbrigdi, mong halda. Fyribrigdið má metast eftir veruleikanum, ikki hvat vit hava sett okkum fyri.

Vit kunnu antin meta stovnar eftir formligu og organisatorisku støðu teirra ella eftir funktionellu støðu teirra. Formliga hevur kongur eftir ríkisgrundlógini bæði lóggevandi og úttinnandi vald, funktionelt hevur kongur tó hvørki. Formliga eru kunngerðir tól hjá úttinnandi valdinum; funktionelt eru tær tó lóggáva. Organisatoriskt er landsgrannskoðarin skipaður undir tí lóggevandi løgtinginum; funktionelt er hann tó partur av eftirlitisvaldinum. (Eftirlitisvald er hvørki lýst í ríkisgrundlógini og stýrisskipanarlógini, men er formliga skipað í nýggjari stjórnarskipanum sum svenska regeringsformen og í uppskotinum um føroyska stjórnarskipan (Grundlógarnevndin 2004: 99-101).)

Dømandi vald kann funktionelt ásetast sum tað valdið, ið hevur seinasta orðið, tá tað ræður um at tulka og áseta innihaldið í galdandi lógum. Nú sigur onkur, at so hevur løgtingsins umboðsmaður ikki dømandi vald, tí – sum tey plaga at siga í t.d. Danmark – autoritetur hansara er bert grundaður í fakligu dygd og høgu argumentatiónum hansara; tilmælini eru ikki bindandi.

Til hetta svara vit, at veruleikin er týðningarmeiri enn veruleikafjar formlig viðurskipti. Føroyski stovnurin hevur ikki ta stuttu tíð, hann hevur virkað, havt stundir at grunda autoritet sín á fagligar dygdir og góðar grundgevingar; og slík fatan er eisini rættiliga missvísandi í Danmark.

Við nøkrum dómum um venju og metingar hjá serfrøðingum úr bæði Føroyum og Danmark vilja vit vísa á, at tað ikki er so lítið í upphaldinum um, at umboðsmenn løgtingsins og fólkatingsins í roynd og veru eru dómstólar.

Eini foreldur klagadu tíðliga í 2003 til Løgtingsins umboðsmann, tí tey vóru ónøgd við, at tey ikki kundu geva dóttir síni navnið Victoria eftir abbanum Victor. Foreldrini høvdu fingið noktandi svar frá navnanevndini og síðan frá táverandi løgmláráðnum. Løgmláráðið grundaði sum kærmyndugleiki hjá navnanevndini sína avgerð á, at sambært kunngerðini um navnauppkalling, ið løgmláráðið sjálvt hevði gjørt, kundi frávik frá føroysku málreglunum í sambandi við uppkalling einans verða loyvt, um talan var um beinleiðis uppkalling, og at „Victoria“ ikki var beinleiðis uppkalling eftir „Victor.“

Løgtingsins umboðsmaður gav klagarunum viðhald, metti kunngerðina um uppkalling at stríða ímóti navnalógini og heitti á løgmláráðið um at broyta kunngerðina (LUM 2003). Umboðsmaðurin hefti seg við, at navnalógin heimilaði

undantaki frá føroyskum máli í sambandi við uppkalling, og at løgmálaráðið, tá tað gjørði kunngerðina um uppkalling, ikki kundi tulka hesa heimildaráseting smalt sum „beinleiðis uppkalling“, tí tað vildi verið ímóti viljanum hjá tinginum og føroyskari siðvenju um uppkalling. Løgmálaráðið vardi seg við, at landsstýrismaðurin hevði heimild at gera kunngerð um undantøk í sambandi við uppkalling; og at tá tingið ikki hevði givið nakra vegleiðing, mátti landsstýrismaðurin hava stórt frælsi at gera kunngerðina.

Tað áhugaverda við málinum um Victoriu var ikki, hvør dugdi betur at tulka tingsins vilja. Heldur er vert at leggja til merkis, at hóast bæði landsstýrismaður og embætisfólk ikki hildu umboðsmannin hava rætt, og heldur ikki hildu hann hava nøktandi grundgevingar, so fekk hann sín vilja kortini, praksis varð broytt og „Viktoria“ gjørdist „Victoria.“ Tey vistu, at politiskt var ógjørlegt at lata umboðsmannin royna seg í rættinum, tí bæði almennu Føroyar og almenningurin mettu umboðsmannin at hava vald at ráða fyri, hvussu lógin endaliga skuldi tulkast – vald at døma.

Finnbogi Ísakson, fyrrverandi løgtingsformaður, segði í útvarpinum fyri nøkrum árum síðan, at tað er heilt avgerandi, at niðurstøðurnar hjá umboðsmanninum verða fylgdar í hvørjum einstøkum føri, tí annars verður stovnurin undurgrevin. Eisini segði hann, at umboðsmaðurin var eitt framstig fyri føroyska samfelagið, hvat rættartrygd og demokrati viðvíkur.

Mong onnur dømi eru um, at borgarar í Føroyum fata umboðsmannin heldur sum dómstól enn „umboðsman“, ið vegna tingið ella borgaran kannar og setur ljós á óhepnan atburð hjá fyrisitingini, eins og formliga grundarlagið undir stovninum leggur upp til. Í Útvarpi Føroya hósdag 2. desember 2004 varð í tíðindunum greitt frá, at loyvisnevndin hevði noktað eini matstovu skeinkiloyvi, m.a. tí hon skuldi liggja ov nær einum samkomuhúsi, sum útvarpsmaðurin málbar seg. Síðan greiður útvarpsmaðurin frá, at løgtingsins umboðsmaður nú hevði staðfest hesa avgerð. Hóast stovnurin sambært heimildarlógini ikki tekur avgerðir, men einans hevur rætt til alment at finnast at og gera tilmæli, so fata fólk hann sum stovn, ið vrakar ella staðfestir avgerðir.

Formaðurin í Føroya Fiskimannafelag, Óli Jacobsen, lýsir væl ta fatan, bæði borgarar og politiska skipanin í Føroyum í veruleikanum hava, at umboðsmaðurin er dómari, tá hann sigur: „Løgtingsins umboðsmaður er „suverenur“ í sínum arbeiði. Hetta merkir, at hansara niðurstøður verða mettar sum „amen“ í kirkjuni, sum eingin kann ella vil siga ímóti.“ (Føroya Fiskimannafelag 2003: 95).

At umboðsmaðurin í Føroyum sjálvur mest sum ótilvitað heldur seg vera avgerðar-ella dømandi myndugleika, kann heimasíðan hjá honum (www.lum.fo) geva eina

ábending um, tí har eru hansara frágreiðingar lagdar undir ein teig, ið verður nevndur „Avgerðir.“

Síðan skulu nøkur serfrøðingaúttalili úr Danmark verða tikin sum dømi um somu fatan har. Hetta kann sjálvandi ikki koma óvart á nakran, at sama støðan er galdandi í Danmark, tí umboðsmansstovnurin er – sum vanligt er í Føroyum – tikin næstan heilt óreflekterað haðani.

Eva Smith professari sigur í sambandi við kjakið um málið um umboðsmanskanningarnar av ófriðinum á Norðurbrúgv eftir ES-fólkaatkvøðuna í 1993, at virðingin fyri umboðsmanninum stutt og greitt er so stór, at ongir lögfrøðingar hava torað at hildið seg framat almenna kjakinum, og at ongi tíðindafólk kunnu hugsa sær annað enn, at umboðsmaðurin hevur rætt. Hartil vísti hon á, hvussu oyðileggjandi hesin autoritetur kundi vera fyri tænaðumenn, sum finga kritikk frá umboðsmanninum, tí teir høvdu at kalla ikki móguleika fyri at verja seg, tí ongin fór at lurta. (Smith 1996: 211).

Steen Rønsholdt professari helt hetta vera ov galið, at Eva Smith soleiðis bara kundi finnast at umboðsmanninum fyri at hava ov stóran autoritet. Hann segði í aftursvari, at álit og virðing fyri almennum myndugleikum er av avgerandi týðningi, og at fyri umboðsmannin er virðing frá almenninum og ikki minst frá øðrum myndugleikum av heilt avgerandi týðningi fyri at stovnurin skal kunna virka. Í tí sambandi vísti hann á, at tilmæli frá umboðsmanninum eru uttan rættarvirkni og bara virkar, um tann, ið fær tað, ger eftir tí. Tí helt Rønsholdt, at tað var „opsigtsvækkende,“ at Eva Smith segði, at virðingin fyri umboðsmanninum stutt og greitt var ov stór (Rønsholdt 1996: 318).

Ivaleynt skuldi kritikkurin frá Evu Smith skiljast so, at hon ikki helt grundgevingarnar hjá umboðsmanninum altíð og stund at vera so góðar, at hann skuldi virðast so treytaleynt. Rønsholdt orðaði seg sum miðal danskur juristur, ið ikki dugir at greina og grundgeva síni sjónarmið, men bert vildi vísa á sjálvsøgdu tignina, og at allur kritikkur av embætinum tí var skaðiligur.

Virdi professarin í fyrisingarrætti í Århus, Karsten Revsbech, umrøddi fyri nøkrum árum síðani virðingina fyri umboðsmansúttalilsum í sambandi við eitt ógviliga prinsipielt mál, har danska uttanríkisráðið kendi seg noytt ikki at fylgja umboðsmanninum í spurninginum um skjalainnlit í samskipti millum uttanríkisráð og sendistovur. Revsbech lýsti tá ta vanligu virðingina fyri tilmælunum soleiðis: „Normalt har det været praksis, at en forvaltningsmyndighed blot indretter sig efter ombudsmandens udtalelse, uanset om denne er forkert.“ (Revsbech 1998: 29).

Annað dømi um løgna – næstan transsendentala – virðing fyri umboðsmanninum

er frá fyrrverandi umboðsmanni í Danmark, Niels Eilschou Holm. Hann greiðir frá einum máli frá 1963 (áðrenn hansara embætistíð) um tveir politiskar flokkar, sum ikki vóru umboðaðir á fólkatingi, men vildu sleppa at stilla upp til komandi val. Hesir høvdu klagað til umboðsmannin um, at teir í útvarpi og sjónvarpi undan fólkkaatkvøðuni um jarðarlógirnar í juni 1963 ikki vórðu javnsettir við teir flokkar, ið longu høvdu umboðan á fólkatingi. Umboðsmaðurin helt við teimum, men útvarpsráðið (Radioráðet) var ikki samt við umboðsmannin í hesum spurningi og kom við nærløgðum grundgevingum fyri síni øðrvísi fatan. Men síðan legði útvarpsráðið aftrat, at tá tað var vanligt í statsfyrisingini at fylgja umboðsmanninum, so hevði ein meiriluti í ráðnum gjørt av at fylgja umboðsmanninum kortini. Eftir stutt at hava sagt frá hesum máli leggur fyrrverandi umboðsmaðurin aftrat: „Man kan kun beklage, at Radioráðet ikke fastholdt denne prisværdige indstilling, da spørgsmålet på ny blev aktuelt i forbindelse med den afsluttende debatundersøgelse forud for den vejledende folkeafstemning om den såkaldte EF-pakke i februar 1986...“. (Eilschou Holm 2004: 320)

Øll henda sjálvsagda virðingin fyri umboðsmansstovninum samsvarar als ikki við tað, danir vanligu føra fram um grundarlagið undir autoritetinum hjá umboðsmanninum, at dygdin í fakligu argumentatiónum hansara skal føra við sær virðing og autoritet (Nordskov Nielsen 1980: 267). Tað hava neyvan nakrantíð verið grundgevingar og argumentatiónum, ið góðu danska stovninum hesa støðu, men heldur tann sjálvsagda og sum minst úttalaða virðingin fyri autoritetinum. Í Føroyum var virðingin týðiliga longu til staðar, áðrenn vit fingur nakað tilmæli frá stovninum. Fólk lesa ikki grundgevingarnar í „avgerðunum,“ einans niðurstøðurnar hava áhuga. Tí kann verða sagt, at umboðsmaðurin enn meira er at meta sum de facto domstólur í Føroyum enn í Danmark.

Í Danmark var stór virðing fyri dómstólunum, men dómstólarnir gjørdur onki við at menna fyrisingarrættin. Dampurin av óloystum tulkingarspurningum í bólgandi fyrisingini fann at enda ventilin, og „igen så blev den grønne jord med silke så hvidt overbredt.“

Stíflurin hjá føroyska umboðsmanninum er neyvt tann sami sum hjá donskum dómárum (á Rógvi 2001). Endaleysar endurgávur av faktum, uppáhaldum og ásetingum, og at enda stutta niðurstøðu í sjálvhátíðarligum og sjálvsøgdum dámi, merkt av abstraktum orðingum og ófullfíggaðum syllogismum. Nevnda avgerð í Victoriumálinum er soleiðis alinlong, men viðgerðin hjá umboðsmanninum er tann hjá dómara, ið tekur støðu til uppáhald og sigur sum minst. Hóast málið ber í sær so mangt annað enn bert spurningin, um kunngerðin samsvarar við heimildarlógina: spurningar um valdsbýti, framsøgufrælsi, lóggávumannagongd, munin millum reglur og standardir og tulkingarreglur. Umboðsmaðurin hevur sama stíl, sum var hann danskur dómari. Vit kunnu parafrasa kenda amerikanska tiltakið: vit virða ikki

umboðsmannin treytaleyst, tí argumentatióin er sannførandi; argumentatióin er sannførandi, tí vit treytaleyst virða umboðsmannin.

Spurningurin er síðan, um umboðsmansstovnurin er ein stovnur, ið er verður at varðveita í verandi líki. Okkara fatan er, at fer umboðsmansstovnurin aftur til sín upprunaliga ætlaða upplýsandi, ráðgevandi og tilmælandi setning, so er ikki vist, at tørður er á at broyta stórvegis. Skal stovnurin hinvegin framhaldandi virka sum kærmyndugleiki í fyrisitingarligum avgerðarmálum, so meta vit, at tað er frægast at umskipa stovnin til veruligan fyrisitingardómstól.

Í hesum sambandi er vert at minna á munin millum (fyrisitingar)dómstólar og umboðsmannin. Hóast umboðsmaðurin hevur medarbeiðarar, ið skriva útkast til avgerðir og luttaka í málsfyrireiking, so er stovnurin framvegis bygdur upp um ein einstakan persón, ið hevur endaligu og fullu ábyrgdina. Tann nuanseringin av prógvum og lögfrøðiligum spurningum, ið arbeiðshátturin hjá dómstóli leggur upp til, er als ikki til staðar, serliga tí dómstólar vanligar antin eru kollegialir, ella tí at kærast kann til kollegialan kærudómstól. (Sí líkar fatanir Jensen 1993: 204; Sunstein 2004).

Tað er greitt eftir viðgerðina omanfyri, at grundgevingarnar fyri treytaleyst at virða umboðsmannin ikki eru verðar einum fólkaræðisligum rættarsamfelag. Grundgevingarnar kunnu samanberast við at verja valdið hjá einum góðum einaveldugum kongi. Ongin vil seta spurnartekin við vald hansara og krevja fólkaræði, tí so undirgrava vit hansara autoritet, og tað vilja vit ikki.

Sum eina heldur provokerandi frágreiðing kunnu vit siga, at í Danmark eru lyndiseyðkennini hjá fólkaræðis- og rættarsamfelagnum ikki vorðin partur av fólkasálini – og enn minni í Føroyum, ið hevur fingið fólkaræði handað víðari sum avløgð klæði frá dønnum. Vit mugu minnast til, at Danmark heilt upp at okkara døgum hevði eina ógviliga afturlatna almenna fyrisiting. Í so máta kann Danmark als ikki samanberast við grannalandið Svøríki, ið hevur aldargamlar traditióinir fyri eini opnari og fólkaræðisligari fyrisiting. Tað ger tað ikki frægari, at Danmark hevur eina rættarmentan, ið út frá misskiltum fólkaræðisidealum, hevur forðað fyri, at dómstólarnir hava kunnað ment galdandi rætt á einum øki sum fyrisitingarrættinum, einum øki, ið kortini hevur so lítið at gera við deliberativa fólkaræðið – har lóggáva gjøgnum tingið mestsum bara er eftirfylgjandi legitimering – men heldur er tengt at siðvenju og mennist gjøgnum drúgvar royndir „Verfassungsrecht geht, Verwaltungsrecht besteht.“

Tá so umboðsmansstovnurin fór í gongd, har dómstólarnir høvdu svikið, so gjørði tað onki, at hann menti eina fordømlæru og var rættarskapandi uppá tvørns av

traditión og rættarmentan dana annars, tí hann var ikki nakar dómstólur – vildu tey vera við.

Valdur í loyndum

Eisini sjálvur hátturin at velja umboðsmannin sigur frá øðrum enn serliga fólkaræðisligum hugburði. Tingið valdi bæði fyrsta og annan føroyska umboðsmannin í loyndum. Tá hann varð kosin, samtykti tingið einmælt og uttan umrøðu at blástempla tann loyniliga kostin hjá formansskapinum. Ongin almenn hoyring var sum í londum, har tey viðurkenna, hvussu stóran týðning persónar í slíkum dømandi sætum hava. Ongin veit, hvørjum atlitum umboðsmenn eru valdir eftir ella seinni skulu metast eftir. Fer viðkomandi at gera meira við egnar kanningar? Fer stovnurin at stuðla undir gransking í føroyskari lögfrøði? Fer umboðsmaðurin at kanna teir mongu hávalmennu stovnar, vit hava fingið – tunnlar, grunnur og tilfíkt? Kunnu vit vænta dentin lagdan á ta formliga ella innihaldsliga, á rættartrygd ella ódýra avgreiðslu, á danska fyrimynd ella menning av føroyskum siðvenjum? Er umboðsmaðurin valdur vegna dugnaskap ella kennskap, vegna evnini skilliga at samskifta við borgaran ella vegna evnini at skilja fyrisitingina? Ongin veit – heldur ikki tingfólk uttanfyri formansskapin. Hugvekjandi er, at um nakað sama mundið, sum formansskapurin leitaði eftir øðrum umboðsmanni lögtingsins, var Harriett Myers skotin upp sum hægstarættardómari í USA. Hon kom tó ongantíð so langt sum til hoyringina í Senatinum, tí fleiri vístu á, at hóast dugnalig var hon ikki nakar framúrskarandi lögfrøðingur, serliga lógu hvørki dómar ella greinar úr lógarritum eftir hana, ið kundu vísa, hvør dugur var í henni. Her heima tykist øvugta fatanin ráða, meiri lögfrøðingar halda seg burtur úr almenna kjakinum, betri er møguleikin at gera karrieru.

Niðurstøða

Umboðsmaðurin hevur helst økt um føroysku rættartrygdina við at hava økt medvit føroyinga fyri fyrisitingarligum rættindum. Betri var tó at umskipa stovnin til ein veruligan fyrisitingardómstól, ið eisini formliga var ovasti dømandi myndugleiki. Hesin stovnur átti at hildið fast við borgaravinarligu og býligu skipan sína. Vanligu dómstólarnir eru dýrir og seinir og virka snøgt sagt illa. Saman við teirri de facto partvísu yvirtøkuni av rættarskipanin, ið vit hava fingið við kærunevndum og kærustovninum, kundi fólksins umboðsmaður verið bæði stovnur, ið tók týðandi mál upp beinleiðis og virkaði sum yvirkærustovnur fyri allar kærunevndirnar og alla aðra fyrisitingarliga kæruviðgerð í Føroyum.

Søgan um umboðsmannin er eisini dømi um ta andaligu ómegd, ið merkir føroyingar á slíkan hátt, at teir innan fakøki sum lögfrøði ikki tora at líta á egið vit og skil og at skipa samfelagið út frá føroyskum fortreytum. Heldur umseta vit

ta lýtumynd, sum við tilvildarinnar vindum sveima inn yvir Danmark. Skulu vit koma úr hesi støðu, mugu vit menna lögfrøðiliga tilvitsku í Føroyum á føroyskari og analytiskari grund.

Bókmentir

á Rógvi, Kári 2001: Um fordømi og fordómar, 1 FLR (2001) 241.

Andersen, Poul 1952: Om en Rigsdagens Ombudsmand, Juristen, 49-64.

Eilschou Holm, Niels 2004: Ombudsmandens udtalelser som retskilde, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen, 317-324.

Eklundh, Claes 2004: JO och domstolarna, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen, 167-173.

Føroya Fiskimannafelag 2003: Ársfrágreiðing.

Gregory, Roy: The development of the Ombudsmans Institution and the early Danish contribution, Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen 263-271.

Grundlógarnevndin 2004: Fyrra Flaggdagsálit.

Jensen, Torben 1993: Ombudsmand og dommere UfR.B 1993, s. 193 – 205

LUM 2003: http://www.lum.fo/images/sidur/2_2004682746_844.pdf s. 125ff.

Løgtingstíðindi 1999: www.logting.fo, vanlig tingmál, 27.

Nordskov Nielsen 1980: Folketingets ombudsmand 1955-80, Juristen & Økonomen 1980, s. 261-286.

Revsbech, Karsten 1998: Ombudsmandsudtalelser gennemslagskraft – i anledning af FOB 1996.273 om offentlighedsloven og udenrigstjenesten, Juristen 1998, s. 21-30.

Rønsholdt, Steen 1996: Nogle bemærkninger til professor, dr.jur. Eva Smiths behandling af Nørrebro sagen, UfR.B, s. 315-320.

Smith, Eva 1996: Nogle bemærkninger til ombudsmandens redegørelse om Nørrebro sagen, UfR.B 1996, s. 211-216.

Sunstein, Cass R 2004: Why Society needs Dissent, Harvard University Press, 2003.

von Eyben, W.E., 1952: I: Justitieombudsmanden og domstolsgarantierne, Juristen 1952, s. 17-39.

von Eyben, W.E., 1952 II: J.O., Juristen 1952, s. 69-72.